

Povijest Bosne između znanstvene spoznaje i političke manipulacije

Svaka knjiga o povijesti, pogotovo ona kojoj je cilj prezentacija nacionalne ili državne povijesti, ima od trenutka svoga izlaska i historiografski i politički značaj i težinu. Knjiga o kojoj danas govorimo kapitalno je izdanje. Ona je to bila u trenutku svoga izlaženja, ona je to i danas. Kada je pisana, prije punih 60 godina, okupila je najbolje stručnjake i sintetizirala sve relevantne činjenice o bosansko-hercegovačkoj povijesti do pada pod osmansku vlast. Kako se i u predgovoru drugom izdanju knjige sugerira, ovo nije "pseudopatriotska" povijest, već ona temeljena na znanstvenoj metodologiji, pa kao takva i "ispravna". Ona ne teži općenito, a ni u pojedinačnim tekstovima, nekim političkim aluzijama, pa da stječe bodove u izvanznanstvenim krugovima. To je moja osnovna ocjena ove knjige i sve što ću reći u daljnjem izlaganju ne devalvira ovu prvotnu ocjenu.

Međutim, historiografija je neprekinuti proces pisanja i logično je da se pogledi na prošlost vremenom mijenjaju. Svako novo vrijeme, a to znači otprilike svakih 10 do 20 godina, čak i da nema ratova i revolucionarnih prevrata, bilo bi potrebno da se piše nova sinteza koja bi uklopila nova znanstvena saznanja i odgovorila novim metodološkim zahtjevima, a istovremeno se jasno postavila prema nadošlom senzibilitetu javnosti. Nažalost, u ovih skoro 60 godina, osim pojedinačnih pokušaja, koji se ne mogu i ne smiju potcjenjivati, takvih cjelovitih nastojanja nije bilo. Razlozi nisu samo u političkim blokadama, već i u organizaciji historičara i u njihovu mentalitetu koji je neizravno onemogućavao da se neke inicijative uopće i pokrenu. Red je da se i tim problemima progovori i pokaže da ih možemo prevladati.

Kada govorimo o političkoj dimenziji ove knjige, onda se i 1942. godine, i danas, kada je izašlo treće izdanje, postavlja isto pitanje. U nemogućnosti da u ovoj prigodi razglabam sve nijanse i suptilnosti tog problema, ogoljujem ga na krajnje jednostavno pitanje. Da li se u ovoj knjizi obrađuje bosanskohercegovačka ili hrvatska povijest, odnosno, da li je srednji vijek koji obrađuje ova knjiga dio bosanske ili dio hrvatske srednjovjekovne povijesti?

Djelomičan odgovor daje i naslov knjige, govoreći o "povijesti Bosne i Hercegovine". No, valja reći, zbog toga što su u to vrijeme Bosnu većim dijelom nastavali katolici koji se zahvaljujući procesu nacionalne integracije danas prepoznaju kao Hrvati, ove teme ne mogu ne biti i dio hrvatske povijesti. Naime, u historiografiji je potpuno logično i legitimno da neke teme budu na razmeđu nacionalnih povijesti, da pripadaju i dvjema i većem broju nacionalnih povijesti. Klasičan primjer je Karlo Veliki. Mnogi francuski i njemački historičari su u 19. stoljeću trošili beskrajnu energiju i veliku erudiciju do-

kazujući bilo da je Karlo bio Francuz, odnosno Nijemac. A on nije bio ni jedno ni drugo, jer Francuza i Nijemaca oko 800. godine još nije ni bilo, ali ravnopravno ga mogu baštiniti i jedna i druga povijest. Ili, jedan drugi primjer, koji nam je emocionalno i teritorijalno mnogo bliži. Šest beogradskih intelektualaca - historičara, na čelu s mojim pokojnim prijateljem Ivanom Đurićem, je u listopadu 1991. godine, u jeku napada JNA na Dubrovnik, izdalo proglas. U njemu se suprotstavilo takvim napadima i ustvrdilo, kao argument, da je Dubrovnik "dio i hrvatske i srpske istorije". Takav stav je u načelu točan, jer Dubrovnik je tijekom stoljeća na mnoge načine bio povezan sa srpskim zemljama, ali u tom trenutku ja to ne bih potpisao. Mogu shvatiti da je to u histeričnoj beogradskoj atmosferi tada bio čin iznimne građanske hrabrosti, ali za nas u Hrvatskoj on nije značio ništa. Odnosno, fraza "dio srpske istorije" mogla se čak shvatiti tako da ona posredno legitimira agresiju. Ako Srbi mogu reći da je "Dubrovnik dio srpske istorije" onda i hrvatska historiografija smije reći da je bosanskohercegovačko srednjovjekovlje isto-vremeno i dio hrvatske povijesti.

Javnost, ma kako bila politički i ideološki orijentirana, mora pokazati zrelost i snagu da prihvati kako o ovoj knjizi i ovim temama nema jednostavnih formula i odgovora. Kada pišemo o bosanskohercegovačkoj srednjovjekovnoj povijesti, nalazimo se u "sivoj zoni" na koju obje nacionalne povijesti s punim pravom polažu pravo. Pitanje je kulturne zrelosti i političke snošljivosti da takav stav ne izaziva negativne reakcije onih koji drugačije misle. Osim toga, treba jasno reći da ti stavovi, pa i bilo koji drugi koji bi proizašao iz znanstvene diskusije, i ne smiju biti korišteni u dnevnoj politici.

Dakle, znanost je nemoćna, ona se često bez objektivne krivice optužuje, blati, često se želi od nje čuti ono što je moćnicima drago, a ne što se iz izvora može iščitati. Neki ljudi, prvenstveno laici, povijesti postavljaju kriva pitanja, na koja povijest i historija ne mogu odgovoriti. Ti ljudi kategorije svoga vremena prebacuju u prošlo vrijeme i misle da su te kategorije zauvijek date. Neki to rade sa krivim, čak zlim namjerama, mnogi to rade s dobrim, patriotskim nakanama. No, i ovima drugima valja reći da rade besmislen, od početka uzaludan i krivi posao. Znanstveni diskurs po definiciji je različit od politike i nemoguće ga je u politici upotrijebiti, a isto je tako govor politike nemoguće upotrijebiti u znanosti, jer onda ona to prestage biti.

Hrvatska poslijeratna medievistika nikada nije ni imala neki definirani odnos prema bosanskoj srednjovjekovnoj povijesti. Ne zbog toga što je to netko zabranjivao hrvatskim medievistima bavljenje ili razglabanje o tim temama - tako nešto ne stoji barem za vrijeme kojem sam blizak, dakle, od sredine sedamdesetih godina do danas. Razlozi su puno dublji, a jedan od osnovnih je činjenica da se u hrvatskoj medievistici u poslijeratno doba o malo čemu raspravljalo, pogotovo na teoretsko-metodološko-načelnoj osnovi. Novi trendovi, danas itekako vidljivi, tek su počeli zaživljavati u pojedinim radovima i kod manjeg broja stručnjaka, uglavnom mlađe generacije. Javnu diskusiju, pa i onu o bosanskoj srednjovjekovnoj povijesti, nitko jednostavno nije priželjkivao, a još manje nametao. Uostalom, takvu bi diskusiju u socijalističko doba velik dio javnosti, ma kako ona bila znanstveno postavljena i fundirana, doživljavao kao izravne ili neizravne nacionalističke aspiracije.

Govoreći o priložima o srednjovjekovnoj povijesti u *Povijesti Bosne i Hercegovine*, valja reći da svi prilozi nisu iste kvalitete. U nekima ima zastarjelih shvaćanja, za koja autori ne mogu biti krivi. Naprimjer, pretpostavljati da je u dokumentu *Pacta conventa*, koji je tobože nastao 1102. godine, bio i "narod i predstavnici Bosne" je bespredmetno, jer je hrvatska historiografija danas gotovo jedinstvena u ocjeni da takav dokument nije mogao nastati početkom 12. stoljeća niti se opisani događaj mogao dogoditi u to vrijeme.

Prilog Filipa Lukasa o geopolitici razlikuje se od ostalih, ako ni po čemu drugom, onda po tome što je nužno mnogo više povezan s trenutnom političkom situacijom. Lukasova teza o "Drini kao razdjelnici" tada je, kao i danas u nekim krugovima, bila kurentna, ali ona ni onda kao ni danas dobrim dijelom ne odgovara stvarnosti. Možda sam prema Lukasu malo preoštar, jer se on kao tadašnji predsjednik Matice hrvatske morao kretati unutar nekih zadanih okvira. Puno mi se više sviđa teza o kojoj se piše u knjizi (186) da je "Bosna zemlja na razdjelnici". No, i tu se radi o mitologemu, jer, koja zemlja nije na razdjelnici? Kojja zemlja, od Portugala do Afganistana, u mitologemima svoje nacionalne povijesti i historije nema ugrađenu tezu da je između Istoka i Zapada? Ne kažem da se za Bosnu i Hercegovinu ne može reći da nije zemlja "između Istoka i Zapada", ali sam siguran da se i ovoj tezi, baš kao i svakoj drugoj, ne treba bezrezervno vjerovati. I nju valja kritički preispitivati.

Mogao bih navoditi još primjera onoga što bi se u nekoj budućoj sintezi Bosne i Hercegovine, posebice s obzirom na hrvatski korpus u njoj, moglo i moralo napraviti drugačije, ili, ako hoćete, bolje. Svakako je iznimno informativan, zapravo dragocjen uvodni prilog Ferde Šišića o izvorima za bosansku povijest. No, u nekoj modernoj koncepciji, u situaciji kada bismo trebali imati specijalna izdanja izvora, ovako sistematiziran tekst bio bi nepotreban ili bi se trebao bitno drugačije strukturirati.

Brojni prilozi o pojedinim temama (o umjetnosti, stećcima, rudarstvu, itd.) značajna su i nezaobilazna dopuna političkoj povijesti. U mnogim stvarima ne znam da li bi, da sam pisao prije 60 godina, u njima i imao što dodati. No, uz neophodno uvažavanje u međuvremenu napisanog, važno je ukazati kako su teme isuviše poslagane po sustavu "ladica". Modernija koncepcija nastojala bi pojedine teme iz gospodarstva, vjerske povijesti, umjetnosti i druge, obuhvatiti unutar teksta o pretežno političkim temama. A taj osnovni tekst valjalo bi osloboditi suvišne narativnosti. Sve to nije lako, to je svojevrsan ideal kojem treba težiti i teško ga je dohvatiti. Kako bilo da bilo, ako ništa drugo, valja ga postaviti.

Pri tome je najvažnije da se s pripremama za pisanje nove povijesti Bosne od srednjega vijeka do danas počne što ranije. Čak je i manje važno da li će koncepcija biti takva da obuhvati cjelokupnu bosansku povijest ili da se ona piše iz perspektive jedne nacije. Jedan selektivni pristup i onda različitost pristupa koja iz toga proizlaze, ukoliko su te različitosti znanstveno fundirane, nikoga ne smiju smetati. Štoviše, različitost je potrebna i poželjna, ona potiče znanstvenu diskusiju i donosi nove rezultate.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RAD OVI

32-33

ZAGREB 1999.-2000.

Izdavač
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Za izdavača
Neven Budak

Redakcija
Branka Boban
Neven Budak
Mirjana Gross
Franko Mirošević
Iskra Iveljić
Nikša Stančić
Božena Vranješ-Šoljan

Urednički kolegij
Ivo Goldstein
Marijan Maticka
Mario Strecha

Izvršni urednik
Mario Strecha

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb, Ivana Lučića 3
tel. 385 1/ 6120 150, 6120 158, fax. 385 1/ 6156 879

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske
br. 6859/1 od 5. X.1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije
Republike Hrvatske pod brojem UP-547/2-84-1984.

Naslovna stranica

Iva Makvić

Prijevod sažetaka

Marina Denona-Krsnik (njemački)

Ivo Goldstein (engleski)

Tisak

KRATIS, Vrapčanska 15, Zagreb

Tiskanje završeno u srpnju 2001. godine

Naklada

300 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 949.75

RADOVI 32-33

/ [uređivački odbor Ivo Goldstein... et al.]. - Zagreb

: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta,
1999.-2000. – 520 str. ; 24 cm

– Summaries.

ISBN 0353-295X